

O'ZBEK XALQ KUY VA QO'SHIQLARINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

Abdurasulova Malika Shuxratjon qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti pedagogika fakulteti

Musiqa ta'lim yo'nalishi talabasi

abdurasulovam@gmail.com

Naimov Muzaffar O'rinovich

Ilmiy rahbar: Denov tadbirkorlik va pedagogika

instituti "Maktabgacha ta'lim" kafedrası

Dotsenti.

muzaffaraimov62@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19843130>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 24-aprel 2026 yil

Ma'qullandi: 26-aprel 2026 yil

Nashr qilindi: 28-aprel 2026 yil

KEYWORDS

*o'zbek xalq musiqasi, xalq kuy
va qo'shiqlari, folklor,
etnomusiqashunoslik, milliy
cholg'ular, lad, ritm, ijrochilik
an'analari.*

ABSTRACT

Ushbu maqolada o'zbek xalq kuy va qo'shiqlarining ilmiy-nazariy asoslari, ularning shakllanish jarayoni hamda milliy musiqa madaniyatidagi o'rni yoritiladi. O'zbek xalq musiqasi asrlar davomida xalqning turmush tarzi, urf-odatlar, marosimlari va ma'naviy qadriyatlari bilan chambarchas bog'liq holda rivojlanib kelgan. Maqolada xalq kuy va qo'shiqlarining janr xususiyatlari, ularning badiiy tuzilishi, lad-intonatsion tizimi, ritmik tuzilishi hamda ijrochilik an'analari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, o'zbek xalq kuylarining shakllanishida folklor an'analari, milliy cholg'u asboblari va ijrochilik maktablarining ahamiyati alohida ko'rib chiqiladi.

Tadqiqot jarayonida xalq kuy va qo'shiqlarining mazmuni, ularning g'oyaviy-badiiy xususiyatlari, xalq og'zaki ijodi bilan bog'liqligi hamda tarbiyaviy ahamiyati ochib beriladi. O'zbek xalq qo'shiqlari insoniy tuyg'ular, mehnat jarayonlari, sevgi-muhabbat, vatanparvarlik, urf-odat va marosimlarni aks ettiruvchi boy ma'naviy meros sifatida namoyon bo'ladi. Maqolada, shuningdek, xalq kuylarining shakliy tuzilishi, melodik rivojlanish qonuniyatlari, ritmik va lad xususiyatlari ham ilmiy tahlil asosida yoritiladi.

Bundan tashqari, o'zbek xalq kuy va qo'shiqlarini o'rganishda musiqa folklorshunosligi, etnomusiqashunoslik hamda musiqa nazariyasining o'rni muhim ekani ta'kidlanadi. Ularning yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalash, estetik didini shakllantirish hamda milliy madaniyatni asrab-avaylashdagi ahamiyati alohida qayd etiladi.

Mazkur maqola o'zbek xalq kuy va qo'shiqlarining ilmiy-nazariy asoslarini o'rganish, ularni tizimli ravishda tahlil

*qilish hamda milliy musiqa merosini chuqurroq
anglashga xizmat qiladi.*

Hozirgi kunda amalga oshirilayotgan zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar bevosita ta'lim tizimiga o'z ta'sirini ko'rsatadi. O'zbek xalq kuy va qo'shiqlari yosh avlodni estetik tarbiyalashning eng asosiy va ta'sirchan vositasidir. Estetik tarbiya maktabgacha yoshdagi bolalarning go'zallikni idrok etish, his qilish va tushunish, yaxshi va yomonni farqlash, mustaqil ravishda badiiy harakat qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga, shu bilan birga turli xil ijodiy faoliyat turlari bilan shug'ullanishiga qaratilgan. Bugungi kunda jamiyatimizning eng muhim vazifalaridan biri — milliy qadriyatlarimizga sodiq, har tomonlama barkamol shaxsni tarbiyalashdan iboratdir. Shu sababli, musiqa ta'limi jarayonida o'zbek milliy musiqa san'atiga, xalqning boy folklor merosiga bo'lgan qiziqishni uyg'otish ustuvor ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon nafaqat san'atga muhabbatni, balki milliy o'zlikni anglashni ham shakllantiradi.

Davlatimiz rahbarining milliy musiqa san'atiga e'tibori

Bugungi kunda mamlakatimizda barkamol shaxsni tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyev ta'kidlaganidek:

"San'atga, musiqaga ixlosi baland xalqning ma'naviyati ham boy bo'ladi. Biz milliy musiqa san'atimizni, ayniqsa, xalq kuylari va maqomlarni asrab-avaylashimiz, ularni yoshlarimiz qalbiga chuqur singdirishimiz zarur."

Prezidentimiz tomonidan imzolangan qator farmon va qarorlarda o'zbek milliy musiqa san'atini rivojlantirish, ta'lim muassasalarida milliy cholg'u asboblarida ijro etish mahoratini oshirish va xalq og'zaki ijodi namunalarini keng targ'ib qilish vazifasi belgilangan. Bu islohotlardan ko'zlangan asosiy maqsad — yoshlarni yuksak badiiy va ma'naviy-estetik ruhda tarbiyalashdir¹.

Yangi O'zbekistonda oliy ta'lim tizimida talabalarning, xususan bo'lajak musiqa o'qituvchisi ko'nikmalarini rivojlantirishning huquqiy-meyoriy asoslari takomillashtirilmoqda. "Harakatlar strategiyasidan – Taraqqiyot strategiyasi sari" tamoyiliga asosan ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash va sohani yangi bosqichga olib chiqish" maqsadida ta'lim va madaniy jabhalarni tizimli isloh qilish, profesional ta'lim tizimini rivojlantirish orqali o'quvchilarni zamonaviy bilim va ko'nikmalarga o'rgatish².

Oliy ta'lim bilan qamrovni kengaytirish, oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirish strategiyasi asosida "ustoz-shogird" an'analar va mahorat maktablari doirasida ta'lim berish tizimining yo'lga qo'yilishi ustuvor vazifalar sifatida belgilandi³.

Musiqa ta'limida xalq kuylarining ahamiyatini oshirish uchun: Ta'lim jarayoniga bolalar yoshiga mos bo'lgan o'zbek xalq o'yin qo'shiqlarini, lapar va xalq kuylarini tizimli ravishda kiritish, bolalarda milliy ohanglarga nisbatan estetik didni shakllantirish uchun dutor, doira va nay kabi milliy cholg'u asboblarining jonli ijrosidan foydalanish, xalq qo'shiqlarini milliy urf-odatlar, an'analar va xalq og'zaki ijodi (ertak, maqol) namunalari bilan bog'lagan holda o'rgatish, xalq kuylari orqali bolalar qalbida milliy g'urur va vatanga muhabbat hissini uyg'otish lozim. Musiqa jismoniy rivojlanish vositasidir. Qo'shiq aytish ovoz apparatini rivojlantiradi, vokal zanjirlarini mustahkamlaydi, nutqni yaxshilaydi (nutq terapevtlari nutqni davolash

uchun ishlatadilar) va vokal eshitish muvofiqlashtirishini rivojlantirishga hissa qo'shadilar. To'g'ri qo'shiq pozitsiyasi nafasni tartibga soladi va chuqurlashtiradi. Musiqalar va harakatlarning o'zaro bog'liqligiga asoslangan ritmdagi mashg'ulotlar bolaning holatini, muvofiqlashuvini yaxshilaydi, yurish va yugurishning ravshanligini rivojlantiradi⁴.

Respublikamizda amalga oshirilayotgan islohotlar va ma'naviy tiklanish jarayonida xalq musiqa merosidan unumli foydalanish, ijtimoiy-madaniy hayotimizning rivojlanishi uchun katta ahamiyatga ega. Zero, milliy musiqani anglagan bola ajdodlar merosini qadrlaydigan komil inson bo'lib yetishadi.

O'zbek xalq kuy va qo'shiqlari - xalqimizning ko'p asrlik tarixi, orzu-umidlari va yuksak ma'naviyatini o'zida mujassam etgan bebaho xazinadir. Musiqa ta'limi jarayonida ushbu merosdan foydalanish yosh avlodning estetik dunyoqarashini shakllantirish, ularda go'zallikni idrok etish va milliy o'zlikni anglash hissini uyg'otishda eng asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi.

O'zbek xalq kuy va qo'shiqlarining ta'limdagi o'rnini mustahkamlash uchun quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish lozim:

1. Milliy merosni o'rganish: Ta'lim jarayoniga o'zbek xalqining boy folklor namunalari, jumladan, bolalar o'yin qo'shiqlari, lapar va yallalarni tizimli kiritish.

2. Cholg'u ijrochiligi: Mashg'ulotlarda milliy cholg'ular (dutor, doira, nay, g'ijjak) sadosidan keng foydalanish orqali bolalarda musiqiy didni shakllantirish.

3. Vatanparvarlik tarbiyasi: Xalq qo'shiqlari orqali bolalar qalbida ajdodlar merosiga hurmat va vatanga muhabbat tuyg'usini uyg'otish.

Shuni ta'kidlash mumkinki, respublikamizda amalga oshirilayotgan ma'naviy islohotlar sharoitida xalq kuylarini o'rganish ijtimoiy-madaniy hayotimiz uchun katta ahamiyatga ega. Milliy musiqani qadrlaydigan yoshlar kelajakda madaniyatimizning chinakam davomchilari bo'lib yetishadi.

Xulosa

Musiqiy foydalanishni rivojlantirishda xalq musiqasining'rni uning intonation boyligi bilan bog'liqdir. Akademik musiqa tizimidan farqli o'laroq, xalq musiqasi, o'zbek maqomlari va lirik kuylari yarim va chorak boy bo'lib, bu o'quvchining qo'shimcha apparatini yanada nozikroq va sezgirroq bo'lishga o'rgatadi. Bola xalq qo'shiqlarini o'rganish jarayonida murakkab melizmlarni (nolish, qochirim, kashish) o'zlashtira kuchli mashq, bu esa uning ovoz apparati va musiqiy xotirasini ishlab chiqaruvchi vositadir. Pedago Q. Panjiyev oz izlanishlarida xalq musiqasini o'rganish o'quvchilarning vokal-xor ko'rinishini (nafas olish, artikulatsiya, diksiya) tabiiy yo'l bilan paydo bo'lishini isbotlab bergan.. Masalan, xalq o'yin-qo'shiqlari ijro etilganda, bolalar ham harakat qiladi, ham qo'shiq aytadi, bu esa ularda harakat koordinatsiyasi va musiqiy ijro uyg'unligini ta'minlash.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Mirziyayev Sh.M. Buyuk kelajakimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz T:O'zbekiston .2017 –yil
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida. PF-60-son. 2022-yil 28-yanvar. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 29.01.2022-y., 06/22/60/0082-son. IV. Adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirishm (42-m)
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida. PF-60-son. 2022-yil 28-yanvar.

Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 29.01.2022-y., 06/22/60/0082-son. IV. Adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirishm (44-m)

4. Durdikulovich, K. A. (2024). MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA BOLALARNING ESHITUV QOBILIYATLARINI HAMDA OVOZINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. IMRAS, 7(4), 204-208.

5. DURDIKULOVICH, K. A. (2025). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI SAN'AT, MUSIQA VA IJODIY FAOLIYAT ORQALI ESTETIK TARBIYALASH. KONFERENSIYA, 1(1), 333-340.

6. Kosimov, A. (2025). APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN MUSIC EDUCATION: FORMATION OF TEACHER COMPETENCE BASED ON SIMULATION AND REFLECTIVE ANALYSIS APPROACHES. International Journal of Artificial Intelligence, 1(3), 159-164.

7. Durdikulovich, A. K. (2025). METHODOLOGY FOR APPLYING SIMULATIVE TECHNOLOGIES IN MUSIC EDUCATION BASED ON AN INTEGRATIVE APPROACH. International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 12(02).

8. Durdikulovich, A. K. American Academic publishers, volume 05, issue 02, 2025.

9. Durdikulovich, K. A. APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN MUSIC EDUCATION: FORMATION OF TEACHER COMPETENCE BASED ON SIMULATION AND REFLECTIVE ANALYSIS APPROACHES.

10. QIZI, N. M. N. (2025). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING MA'NAVIY-MA'RIFIY QIYOFASINI SHAKLLANTIRISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI. KONFERENSIYA, 1(1), 394-399.

11. Niyozova, M. N. Q. (2023). Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik diagnostikani amalga oshirishda tarbiyachining roli. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(4), 331-335.